

УДК: 305-055.2

Biblid 1451-3188, 18 (2019)

Год XVIII, бр. 67, стр. 278-298

Изворни научни рад

(Р)ЕВОЛУЦИЈА ЖЕНСКИХ ПРАВА - ОД ЛИЦА *ALIENI IURIS* ДО НОРДИЈСКОГ ПАРАДОКСА

Снежана ПРЕЛЕВИЋ ПЛАВШИЋ¹

Анстракт: Хиљадама година траје борба жена за стицање права на образовање и бољи положај у друштву. И поред тога што су у античко доба правда и мудрост женска божанства, жене су биле у подређеном положају. У најповољнијем положају налазиле су се жене у Египту. Пре три миленијума египатске жене могле су бити фараони, команданти војске и свештеници, што ни данас није могуће. Под утицајем грчке цивилизације, и касније хришћанства, Египћанке постепено губе права, те је нестала једнакост између мушкарца и жене у земљи фараона, што је представљало једну од суштинских вредности ове цивилизације која није остварена ни у једној земљи на свету до Првог светског рата. У старој Грчкој, упркос многим идејама које су довеле до напретка цивилизације, положај жене је био прилично неповољан. У средњем веку, уз црквени благослов, почиње прогон вештица што је највеће насиље над женама. Парадоксално, али жене су највећа права уживала управо у манастирима. Посматрано кроз историју жене су у подређеном положају у односу на мушкарце. У савремено доба, не само у Европи већ и у ширем међународном миљеу, превремена смрт жена и девојчица због родне дискриминације, неједнаког приступа ресурсима због насиља и занемаривања поистовећује се са „феноменом несталих жена“. Теорија о нордијском парадоксу показује да су жене са већим економским статусом, у односу на своје партнере традиционалних схватања, изложеније насиљу. У предметној анализи ауторка је разматрала процес развоја и еволуирања права жена и

¹ Покрајински секретаријат за пољопривреду, водопривреду и шумарство; Привредна академија, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду. Е-mail: snezaprelevic@yahoo.com

дошла је до закључка да је родна једнакост ремећењем традиционалних родних улога ојачала став по којем је насиље над женама оправдано, а њихов успех се у животним околности често схвата и као извесна претња.

Кључне речи: друштвени положај жена, родна равноправност, мушка доминација, родно засновано насиље.

1) УВОД

Деценијама траје борба жена за стицање права на образовање и бољег положаја у друштву. У неким деловима света пером се иде и против оружја. Ипак, хиљаде година мушке доминације није лако променити. Рањивост жене у окриљу породичног дома препозната је као кршење основних људких права и слобода, и препрека даљег развоја и мира уопште. Широј света жене трпе интимно партнерско насиље, силовање у браку, силовања од познатих мушкараца или странаца, инцест, фетицид,² сексуално узнемиравање, предмет су трговине ради присилног рада и проституције, присиљене на склапање бракова,³ жртве су

² Уклањање женског фетуса нелегалним методама раширено у Индији. Видети: *India's missing girls: fears grow over rising levels of foeticide*, Интернет: <https://www.theguardian.com/globaldevelopment/2014/apr/09/india-missing-girls-rising-levels-foeticide> и Khatum, Samsunnessa, Islam, Aznarul, "Death Before Birth" – A Study on Female Foeticide in India, Интернет: https://www.researchgate.net/publication/215590009_Death_Before_BirthA_Study_on_Female_Foeticide_in_India, 21.02.2018.

³ Уговарање бракова између деце раширено је у Јужној Азији и руралној субсахарској Африци. У руралној Индији, 47% (извештај UNFPA) девојака се уда пре него што напуни 18 година. Индијска држава Бихар има највећи број бракова које заснивају деца – 69%. У Индији се налази једна трећина свих девојчица-невеста. Према UNFPA уколико се настави са тренутном стопом бракова између деце у свету, сваки дан 39.000 девојака ће се удати премладе. Видети о промени става о браковима које заснивају деца у Индији, Интернет: <https://sr.globalvoices.org/2013/03/promena-stava-o-brakovima-koje-zasnivaju-deca-u-indiji/>, 22.02.2018.

У Јужном Судану 52% девојака ступа у брак пре 18 година. Према извештају организације World Vision, за већину ових девојчица ови бракови имају смртоносне последице. Наиме, Јужни Судан има највишу стопу смртности на порођају у свету. Вероватноћа да девојчице у Јужном Судану умру на порођају је три пута већа у односу на вероватноћу да заврше школу. Како девојчице у овом узрасту још увек нису ни физички ни ментално спремне за брак и трудноћу, порођаји су за њих болно, трауматично, а најчешће и фатално искуство. Уколико преживе порођај, девојчице остају са тешким здравственим проблемима. Петар Кам, професор у основној школи у Нијалу и учесник Програма за заштиту и оснаживање жена при организацији International Rescue Committee истиче да: „Породице све више разумевају да њихове девојчице могу да наставе школовање и добију посао, и да породици финансијски помогну на тај начин, уместо присиљеним браком и миражом“. Интернет: <http://breakfast.rs/opasne-posledice-ranijih-prisilnih-brakova/>, 13.11. 2016.

убистава због части,⁴ других форми фемцида, напада киселином и сакаћења женских полних органа. Сви наведени акти појављују се као родно засновано насиље јер су почињени скоро искључиво од стране мушкараца према женама, и отворено или прећутно подржани родним неједнакостима на друштвеном нивоу. Културне, друштвене, религиозне норме и економска неједнакост поткопавају законске норме и иду на руку починиоцима.

2) ПОЛОЖАЈ ЖЕНЕ У СТАРОМ ВЕКУ

У најповољнијем положају у античко доба налазиле су се жене у Египту. Када је Шамполион, након дешифровања хијероглифа, 1829. године посетио Египат, прикази привлачних, женствених, озарених, осветљених Египћанки пуних живота на бројним храмовима у долини Нила указивали су на поштовање и култ жене који је негован у земљи фараона. Мушкарци и жене били су једнаки пред законом. Жене су могле управљати и располагати приватном имовином, укључујући и непокретности, коју су стицале наслеђивањем, поклоном или пак куповином. Положај жене се није мењао ни закључењем брака. Први Грци који су посетили Египат били су скандализовани правима које су уживале Египћанке, а њихово понашање сматрали су готово неморалним.⁵ Египатске жене, пре три миленијума, могле су бити фараони, команданти војске, везири, писари, врховни свештеници.⁶ Ахотеп, жена фараон, за време окупације Хикса ујединивши Горњи и Доњи Египат преузима команду над делом војске и гуши побуну на југу земље, због чега бива одликована са три златне муве које су за изузетне заслуге добијали само генерали и војници и улази у војну сферу, до тада резервисану искључиво за мушкарце. Откривена документа сведоче да су жене заузимале и руководећа места у административним институцијама, а међу истакнутим функционерима – везирима⁷ наилазимо и на женско име Небет (која је била и судија).⁸

⁴ Према процени Уједињених нација годишње се деси око 5.000 убистава из части. Међутим, женске организације са Блиског истока и југозападне Азије сумњају да је више од 20.000 жена у свету сваке године убијено због части и да су многа убиства класификована као самоубиства ради избегавања процесуирања починилаца. Убиства због части дешавају се и у западним земљама, Русији и Канади унутар мигрантских заједница. Видети: Robert Fisk, *The crimewave that shames the world*, Интернет: <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-the-crimewave-that-shames-the-world-2072201.html>, 22.02.2018.

⁵ Марина Матић, „Положај жене у старом Египту“, *Страни правни живот* 2011, бр. стр. 313.

⁶ Према Манетону, свештенику касне епохе, који је поделио египатске фараоне у 30 династија, од II династије донет је закон који је предвиђао право жене да ужива краљевску моћ, односно да може бити фараон.

⁷ Најближи сарадници краљевског брачног пара, једна врста премијера са вишеструким функцијама.

⁸ Марина Матић, „Положај жене у старом Египту“, *op.cit.*, стр. 314-315.

Под утицајем грчке цивилизације и касније хришћанства, Египћанке постепено губе права, да би Птоломеј Филопатор (221–205 г.п.н.е.) положај египатске жене довео на ниво грчке, намећући јој татора за сваки правни посао. Тако је нестала једнакост између мушкарца и жене у земљи фараона, што је представљало једну од суштинских вредности ове цивилизације, која није остварена ни у једној земљи на свету до Првог светског рата, односно до данас ако говоримо о духовној сфери, будући да су позиције папе, патријарха, рабина, имама, али и обичних свештеника искључиво мушке, за разлику од египатске жене која је, као и мушкарац, могла да заузме позицију првосвештеника. Иако је имало развијену трговину са земљама Медитерана, египатско друштво у коме су жене имале изузетан положај, нажалост, није имало пресудног утицаја на развој западне цивилизације као идеје античких Грка, које су преко Рима и касније Византије постале основе европске модерне мисли, јер је било потребно двадесет векова да се дешифрује и преведе египатско писмо. Постоје мишљења да жене у Египту, ипак, нису биле друштвено равноправне са мушкарцима и да је равноправност била више теоријска.⁹ У старој Грчкој упркос многим идејама које су довеле до напретка цивилизације, положај жене је био прилично неповољан. Уместо жене одлуке би доносио отац (*кириос*) или брат, а касније муж или законски старатељ који су бринули о њој и заступали њене интересе. За разлику од жена у Египту, Гркиње нису саме бирале мужа, нити су имале равноправан положај у брачној заједници. Нису располагале никаквом имовином, биле су без наследних права, права гласа, нити су имале икакав утицај на јавни и политички живот. Први облик демократије, који се развио у граду – држави Атини, није значао иста права за све. Право гласа су уживали само грађани мушког пола старији од 18 година који су прелазили имовински цензус, односно око 10% укупног становништва. Жене, деца, робови, странци, као и странци са сталним боравком у Атини нису имали право гласа. У законима тога времена, које је успоставио Солон, жене се помињу само у контексту породичних односа.¹⁰ И док су у јавној сфери били доминантни мушкарци, улога жене се сводила на вођење домаћинства и васпитање деце, пре свега женске и њихову припрему да буду мајке и домаћице, будући да није било друштвено признатих професија за које треба да се образују. Како нису могле имати врлине, до којих се долази изучавањем филозофије – што је било намењено мушкарцима, жене су од стране учених филозофа сматране мање вредним од мушкараца. Ипак, изузеци су постојали. Сократ је, за разлику од осталих софиста, разговарао на

⁹ Слађана Јовановић, Кривичноправна заштита од насиља у породици: докторска дисертација, Београд, Правни факултет Универзитета Унион, 2008, стр. 75.

¹⁰ Драгана Обренић, „Право гласа жена, Неко је рекао феминизам?“, У: *Како је феминизам утицао на жене XXI века*, Heinrich Böll Stiftung, Регионална канцеларија за Југоисточну Европу, Нови Сад, стр. 26.

трговима са женама. Његов ученик Платон, не само да је жене сматрао равноправним бићима, већ је говорио о томе да не постоје послови које могу обављати само мушкарци или само жене. Сходно томе, и жене могу бити владари као и мушкарци, јер имају потпуно исти разум и треба само да добију исто васпитање и буду ослобођене чувања деце и домаћих послова.¹¹ А пре свега, жене се морају образовати као и мушкарци. Познато је и да је Питагора у своју школу примао жене које су биле равноправне са мушкарцима. У делима грчких књижевника жене се описују као верне супруге и пожртвоване мајке. Грчке трагедије, развијене из култа богу Дионису, дају галерију женских ликова. Сматра се да је Еурипид први поставио питање еманципације жена и увео у поезију моралне конфликте који постоје због разлике полова. Ипак, чувено Дионизијско позориште било је намењено искључиво мушкарцима, а Есхилове, Софоклове и Еурипидове јунакиње¹² играле су мушки глумци са маскама за женске улоге.¹³ Аристотел, кога поједини социолози називају оснивачем патријархалне теорије, заступао је пак становиште да мушкарци и жене имају различите способности, које их чине предодређеним за различите улоге – првих да владају, а других да се потчињавају. Културни центар античког света, Атина, није женама давала могућност квалитетног институционалног образовања и њихов положај је био готово робовски, упркос томе што је сам град добио име по Атени, женској богињи мудрости и уметности, заштитници права и праведности и мноштву споменика Амазонки. Најобразованији слој жена биле су хетере. Презирале су брак и биле су најцењеније међу женама којима су били дозвољени ванбрачни сексуални односи (поред аулетрида, конкубина, диктеријада). Интересантно је да су оне биле једине жене које су могле институционално да се образују у тзв. школама за блуднице. Отмене, духовите, грациозне и елегантне, хетере нису пружале само сексуална задовољства већ и забаву и интелектуални доживљај. Неке од њих су биле познатије по филозофским расправама, него по сексуалним услугама. Са хетерама се повезује атински војсковођа и државник Темистокле, славни беседник Демостен, Херодот, Перикле, Софокле, Александар Велики, Птоломеј Први и многи други.¹⁴ Статуете хетера красиле су јавне зграде, а у њихову

¹¹ Вера Радовић, „Педагошка и филозофска мисао о жени и васпитању женске деце од античке Грчке до почетка 20. века“, *Педагошка стварност*, 2006, вол. 52, бр. 7-8, стр. 587.

¹² Ксенија Атанасијевић, „Жене у Еурипидовим трагедијама“, „Жене у Есхировим и Софокловим трагедијама“, „Етика Феминизма“, *Огледи*, бр. 11, Хелсиншки одбор за људска права, Београд, стр. 86-105.

¹³ Постоје мишљења (Кито, Морус) да су и Атињанке могле одлазити у позориште. Овакви закључци изводе се посредно, тумачењем Платонове критике поезије, Аристофанових Жаба и сл. Видети: Кито, Хамфри Дејви Финдли, *Грци*, Матица српска, Нови Сад, 1963. стр. 283.

¹⁴ Светозар Дунђерски, *Светло у тами педагошког маскулинума (схватања о васпитању жена у педагошким учењима у прошлости)*, Филозофски факултет, Нови Сад, 2003, стр. 29-30, Интернет: <http://www.slideshare.net/celedundjerski/dundjerski-knjig-adoktorat>, 06.03.2018.

част дизани су храмови. Управо је хетера послужила Праксителу (IV век п.н.е.) да исклеше Афродиту Книдску како се нага купа у мору, што представља почетак нове епохе сликања и вајања, не само мушког већ и женског тела. Иако нису имале политичка права и нису сматране грађанима, положај Хеленки се разликовао од полиса до полиса. Положај жена у Спарти био је повољнији у односу на Атињанке. Од седме године Спартанке су, заједно са мушкарцима, учене читању и писању,¹⁵ као и вештини ратовања и оспособљене да, у случају потребе, замене своје мужеве и на бојном пољу. Спартански законодавац, Ликург, у IX веку п.н.е. проглашава низ закона против одвојености и повучености жена. Највећи антички мислилац Аристотел, међутим, сматрао је да је управо попустљивост према женама разлог несређеног стања и безакоња, те пропадања друштва и полиса, што се десило у Лакадемону након дугогодишњег одуства мушкараца због ратних похода. Ипак, лично јунаштво је било на врху хијерархије људских и моралних вредности овог старогрчког града – државе, и мада влада мишљење да спартанска уметност није досегла завидан ниво изнедрила је тип човека – ратника посебних врлина, овековеченог бројним причама и легендама о Спарти и Спартанцима, који су постали синоним храбрости, дисциплине и патриотизма. Странкиња: „Ви Лакадемоњанке сте једине жене које владају мушкарцима“. Горгона (Леонидова супруга): „Ми једине и доносимо на свет мушкарце“.¹⁶ У римском праву, које је утицало на стварање већине модерних правних система и начина мишљења правника, а чије корене налазимо у атинском праву, жене су *de iure* сматране субјектима права. *De facto*, особе женског пола су најчешће имале статус лица *alieni iuris*, лица која су била под туђом влашћу, било оца породице *pater familias*, било мужа (ако је брак закључен са манусом). У породици, жена је имала положај кћерке (*filiae loco*). Уколико није била под очевом влашћу, нити удата или пак разведена, за било какав вид иступања у правном саобраћају жени је требао пристанак татора све до 41. или 54. год. н.е. када *Lex Claudia* укида таторство за све жене грађанке Рима, осим за ослобођенице. Жене су у брак ступале вољом патерфамилијаса стицањем пунолетства, односно са навршених дванаест година што се поклапа са почетком репродуктивног периода. Главни животна улога жене је да буде добра мајка и вредна супруга посвећена породици. Стога су остајале необразоване, а њихов правни статус није дозвољавао мешање у јавну сферу. Извори не указују да се иједна жена професионално бавила правом, нити да је изучавала право. „Ако им дозволите да се изједначе са мушкарцима, мислите ли да ће их то задовољити? Чим се изједначе са нама, постаће наши владари!“ (Катон)¹⁷ Мит о римској жени

¹⁵ Најстарија хеленска (и европска) песникиња је Спартанка Мегалострата.

¹⁶ Светозар Дунђерски, Светло у тами педагошког маскулинума (схватања о васпитању жена у педагошким учењима у прошлости), *op. cit.*, стр. 24.

¹⁷ Мирјана Богуновић, „Жена у римском праву – субјект или објект права?“, *Зборник радова Правног факултета*, Нови Сад, 2012, вол. 46, бр. 2, стр. 539.

уткан је у саму легенду о оснивању града Рима. Весталка Реа Силвија изродила је божанске близанце, Ромула и Рема, које је затим пронашла и подојила, римска вучица која им је омогућила живот. Богиња Јустиција поштована је као оличење правде и праведности. Интересантно је да је, као и у античкој Грчкој, кроз женско божанство персонификована правда, док су у свакодневном животу женама чињене многе неправде. Римским царством никад није владала жена, осим случаја Гале Плацидије,¹⁸ која је била регент свом сину и дванаест година владала Западним римским царством (прва половина V века н.е.). Због свог примереног понашања, углед у римском друштву уживале су матроне (*mater familias*), супруге оца породице и весталке, младе девојке које су се заветовале на моралну чистоту и невиност.¹⁹ Весталке су правно биле потпуно еманциповане, нису остајале под очинском влашћу (*patria potestas*), нити им је додељиван тотор (*tutela mulierum*) – живеле су по свом праву (*sui iuris*). Весталке су могле да пониште поједине одлуке магистрата (*intercessio*), да спасу осуђеника од извршења смртне казне, правна документа од посебног значаја поверавана су им на чување и сл. У време Сулине диктатуре весталке су спасиле живот младом Јулију Цезару. Код императора су се заузеле за помиловање Месалије, супруге цара Клаудија који је осудио на вешање због недоличног понашања. Јулије Цезар је непосредно пред смрт (44. год. п.н.е.) поверио на чување весталкама свој тестамент, што постаје уобичајена пракса након Августове владавине.²⁰ Неке од Римљанки се, међутим, нису мириле са улогом коју им је друштво наменило и како нису имале на располагању правне инструменте који би им омогућили утицај на доношење политичких одлука користиле су природну предност над мушкарцима и женске чари како би манипулисале мушкарцима, који нису увек били њихови мужеви. У I веку принципата утицајна фигура на политичкој сцени Рима била је Агрипина, кћерка Германија и Агрипине Старије, која је својом енергијом и амбицијом била предодређена за престо, али као женско дете није могла наследити титулу принцепса. Ушла је у историју као бескрупулозна жена чија се освајачка стратегија заснивала на прељубама, укључујући и инцест, као и

¹⁸ Гала Плацидија је била кћерка римског цара Теодосија Првог и његове друге жене Гале, кћерке Валентијана Првог. Била је полусестра младих римских царева Хонорија (393–423. г.н.е.) и Аркадија (383–408. г.н.е.), и мајка Валентија Трећег, супруга визиготског владара Аталуфа, а други брак је склопила са Флавијем Констанцијем, који је био савладар са Хоноријем.

¹⁹ Након тридесет година од полагања завета чистоте весталке су се могле удавити, али су то ретко чиниле. Свештенице богиње Весте биле су задужене да чувају вечну ватру као симбол постојаности и трајности римске државе. Пошто се у примитивним заједницама тешко долазило до ватре било је неопходно да се она чува на једном месту, где би пламен стално горео. Видети: Жика Бујуклић, *Форум романум, римска држава, право, религија и митови*, Београд, Досије, 2009, стр. 759.

²⁰ Ајдин Хусеинспахић, „*Tutela mulierum* и правни положај жене у старом вијеку“, *Анали Правног факултета Универзитета у Зеници*, вол. 4, бр. 8, стр. 222.

убиствима, најчешће у виду тровања.²¹ Честитост, моралност, верност и послушност – идеали којима је требала тежити свака узорна Римљанка, свакако нису били спојиви са стремљењима жена из високих друштвених кругова ка учешћу у јавном животу. Наслеђивањем владарске титуле у Риму доводи жене принцепса у средиште пажње, а живот на двору, свакако, занимљивијим. Строго се водило рачуна за кога ће се удавати жене из владарских породица, будући да је брачна веза са принцепсовом кћерком значила потенцијалну владарску титулу, због чега су се неретко припадници владарских породица женили међусобно како би сачували престо. Сматра се да је са Ливијом Друсилом, Августовом другом женом, започело ново доба владавине у коме значајно место добијају и жене. О Ливијиној личности постоје многе контроверзе. Ставља јој се на терет убиство Марцела, сина Марка Антонија и супруга Октавијанове кћерке из првог брака, Октавијанова два унука: Гаја и Луција. Постоје тврдње, али недовољно доказане, да је чак и Октавијана отровала смоквама.²² Иако је Тацит сматра катастрофом за Цезарову династију, Ливија је пред крај живота проглашена мајком отаџбине.²³ Неспорно је, да је поред изванредне лепоте која

²¹ Са Гнејом Домицијем, први брак, добила је сина Нерона, будућег римског цара. Другог мужа, Гаја Салустија Криспа Пасенијуса, отровала је печуркама. Трећи брак је, противно римских прописима о брачним сметњама, склопила са стрицем Клаудијом. Списак њених наводних љубавника укључује и њеног брата Калигулу, зета Емилија Лепида, филозофа Сенеку, ослобођеника Паласа и чак сина Нерона. Поред другог мужа, списак њених жртава обухвата и Калпурнију, Клаудијеву дружбеницу, Лолију Паулину, Калигулину бившу жену и кандидаткињу за Клаудијеву жену, Клаудија и Нероновог потенцијалног конкурента за престо Марка Јунија Силанија Британикуса, Клаудијевог посинка. Видети: Anthony Barrett, *Agrippina, Sex, Power and Politics in Early Empire*, London, 1996.

²² Евентуална бескрупулозност Ливије Друсиле повезује се са жељом да обезбеди престо сину Тиберију, који је био њен син из првог брака са Тиберијем Клаудијем Нероном, Октавијановим политичким противником. Октавијан је био очаран деветнаесто-годишњом Ливијом која се вратила из изгнанства из Спарте. По историчару Диону Касију, Октавијан се развео од супруге Скрибоније истог дана када му је родила кћерку Јулију. Када је Ливија била у шестом месецу трудноће, Октавијан је присилио Клаудија Нерона да прихвати развод. Октавијан је оженио трудну Ливију без поштовања правила о времену небрачности, установљеном како би се избегле недоумице о очинству детета (постоје и тврдње да је Ливија друго дете родила 14. јануара 38. године, а да се 17. јануара удала за Октавијана). Такође, наилазимо и на инсинуације да је дете Октавијаново, али како он није тражио да се утврди очинство, деца су пет година боравила код Ливијиног првог мужа, односно до његове смрти. Ливија и Октавијан нису имали законите заједничке деце (једино заједничко брачно дете је мртворођено по једним, односно дошло је до побачаја по другим истраживачима) што је довело до суптилних борби за улазак у владарску породицу брачним везама, интригама, а по некима и убиствима. Ипак, на крају престо је заузео Ливијин син Тиберије.

²³ Титула је представљала новину у римском политичком животу и пандан титули *Pater Patriae* коју су носили Цицерон, Јулије Цезар и сам Август.

је красила, Ливија била интелигентна, способна и оштроумна, те чест саветник свога мужа Октавијана уз кога је носила титулу Августа. Улога жене у Старом веку, и када би јој била признавана правна и пословна способност, сводила се на рађање и подизање деце, брижне мајке и верне супруге искључене из политичког живота, са малим могућностима образовања које би излазило из оквира кућних послова. Строго се водило рачуна о моралу жена док су, с друге стране, за мушкарце постављани знатно нижи стандарди, ако изузмемо даме из високих друштвених кругова. Са мало или нимало имовине, подређене мушкарцу, жене у старом веку нису имале пуно избора. Неке од њих нису се, међутим, мириле са животом који је много одступао од оног који су водили мушкарци. Гркиња Агнодика (IV век п.н.е.) сматра се првом гинекологињом на свету. Прерушена у мушкарца лечила је жене са много успеха, због чега је била оптужена да заводи пацијенте. Током суђења открила је да је женско, након чега бива ослобођена оптужби. Првом познатом хирургуњом сматра се Римљанка Фабиола (IV век п.н.е.). Хипатија из Александрије (IV век) прва је позната математичарка, 400. године долази на чело Платонове академије у Александрији, али 415. године бива сурово убијена.²⁴ По једнима, фанатични хришћани су је као неоплатонисту сматрали опасном, док према другим изворима разлог представља њено блиско пријатељство са Орестом, римским префектом у Египту, њеним бившим студентом који се веома ослањао на њу, те да се нашла усред политичке борбе. Аспазија из Милета, „прва дама Атине“, користила се правом не-Гркиње како би избегла правило да је жени место у кући, те је подучавала жене у њиховим кућама и борила се за школовање жена. Жене су самостално владале једино у Египту. Најпознатије фараонке биле су Хатепшут и Клеопатра. Ипак, тамо где им престо није био доступан, утицај су остваривале преко својих синова или мужева. Византијска царица Теодора (VI век) остаће упамћена као жена која је остварила бајку о Пепељузи. Некадашња циркуска звезда и куртизана постаће најутицајнија византијска царица,²⁵ која се изборила за доношење закона који су женама признавали право на имовину, наслеђивање и развод.²⁶ Жена која је обележила стари век је, свакако, мисирска царица

²⁴ За време Хипатијиног живота Римско царство је прелазило на хришћанство. Сукоб идеја пренео се на улице Александрије када је разбеснела руља присталица александријског патријарха Кирила, предвођена Петром Читачем, скинула последњу управницу Библиотеке са кола у пролазу и скинула је голу, одвукла до оближње цркве и дивљачки искасапила. Иницијатор овог догађаја, патријарх Кирил, већ је био познат по антисемитизму и организовању погрома александријских Јевреја, као и спору са патријархом Несторијем за кога је успео да издејствује општу анатему и проглашавање за јеретика, постајући тиме, не само симбол ортодоксије, већ и светац.

²⁵ Теодора се удала за принца Јустинијана, византијског престолонаследника, каснијег цара.

²⁶ Вишња Матотек, Права жена кроз повијест, Интернет: <http://povijest.net/?p=579>, 23.03.2018.

Клеопатра. У њеној личности је обједињена духовна развијеност и образовање Гркиње и безобзирност и небирање средстава ради остваривања власти и амбиција једне Римљанке. Пред њеним чарима поклекле су многе римске војсковође: Помпеј, Цезар и Марко Антоније, а према мишљењима писаца старог века „александријски рат“ није изазвала нужда већ Цезарова љубав према Клеопатри. Иако писци описују њену неизмерну лепоту, Плутарх, на основу сведочанстава савременика, тврди да није била особито лепа, али да је неодољиво освајала интелигенцијом, енергијом, вештином у опхођењу и вођењу разговора коју је, сматра, примила од Цезара. Познавалац грчке и египатске мудрости и уопште културе свих семитских народа, заносног гласа, духовита, импресивно обучена остављала је јак утисак, а како је, сем египатског, говорила и грчки, јеврејски, арапски, сиријски, етиопски, медски, партски и трогодитски језик, ретко ком страном изасланику није могла директно да одговори, нити је ико од њих могао остати равнодушан пред Клеопатрином појавом, осим трезвеног ратника и већег глумца од ње саме – Октавијана. Прорачунато стремићи својим интересима, није се старала о уређењу државе, због чега је пребогати Мисир под њеном управом био у оскудици. Ипак, особине политичара, смелост мушкарца, моћни Римљани којима је „владала“ и достојанствена смрт бацају сенку на зла која је починила, остављајући јој епитет најславније жене старог века.²⁷

3) ПОЛОЖАЈ ЖЕНЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Средњи век, по многима мрачни период раздобља људског друштва, обележио је снажан утицај цркве. Како образовање није било доступно најширим слојевима, неуко становништво је са лакоћом прихватало догме свештенства, које не само да је представљало готово једине учитеље тога доба већ је заузимало и највише положаје у друштву. За разлику од античког доба, које је поштовало тело и сексуалност дивећи се женским божанствима, средњи век изражава презир према телу нарочито женском будући да је нарочито подложно чарима зла – сотони. Развој градова, отварање нових могућности послова и занимања, донекле доприноси еманципацији жена, иако не можемо говорити о изједначеним правима и наградама у односу на припаднике мушког пола. Одређене слободе, али не у смислу цивилних слобода модерног доба, уживале су племкиње и узак круг жена привилегованог статуса, док су жене средњег и нижег слоја и даље биле под снажним утицајем патријархалне власти. Под утицајем цркве у XII веку, церемонија закључења брака почиње да се изводи у јавности и тражи се пристанак оба партнера, чиме се хтела учврстити друштвена позиција и важност

²⁷ Ксенија Атанасијевић, „Етика феминизма, Египатска царица Клеопатра“, *Огледи*, бр. 11, Хелсиншки одбор за људска права, Београд, 2008, стр. 130-163.

брака. У исто време прописују се строга ограничења у погледу времена, места и начина упуштања у сексуалне односе. Мушкарци би пре поласка на дужи пут своје жене опасавали појасом чистоће²⁸, а припадници нижих класа излагали још нехуманијем поступку инфибулације. С друге стране, проституција је цветала и неуспех мера појединих владара у циљу сузбијања ове појаве наводе и светог Августина на закључак да би сузбијањем проституције лакомислена пожуа покварила друштво.²⁹ Схватајући да је борба против проституције „борба са ветрењачама“, у неким крајевима јавне куће се оснивају под покровитељством цркве.³⁰ У основи доктрина и закона који су деградирали положај жене у друштву налази се прича о Адаму и Еви. Поменути мит поставља мушкарца у центар збивања – Бог, не само да прво ствара Адама па тек онда Еву, већ мушкарац преузима жени својствену улогу доношење на свет новог живота чиме умањује њен значај у остваривању функције рађања. Бог – мушкарац ствара мушкарца, који потом ствара жену од свог ребра. Настанак Еве од Адамовог ребра, такође се сматра, одређује смисао стварања жене – ради мушкарца. Конзумирањем забрањеног воћа, она постаје грешно биће и симболично узрок мушкарчевих проблема и разлог његове пропасти. Како жене нису могле постићи немогуће, бити мајке и девице у исто време, нису се могле поистовећивати са чистотом и невиношћу Мајке Божије³¹ (која не само да је безгрешно зачала, већ је и остала девица након самог пороа),³² те су понеле терет Еве, грешнице и заводнице. Инквизиција се, међутим, није бринула за грешнице које су блудничиле у борделима са часним грађанима. Предмет интересовања биле су пожудне жене које су склапале пакт са врагом. Тако уз црквени и папински благослов током XIV и XV века почиње прогон вештица широм Европе, који досеже врхунац у XVI и

²⁸ Појас чистоће настаје у Фиренци, да би током XV и XVI века постао уобичајена појава широм Европе. Најдуже се задржао у Шпанији, све до XIX века. Сматра се да је Хомер у Одисеји описао појас који би се могао сматрати претечом сурове направе.

²⁹ Richard Lewinsohn (Morus), *Хисторија сексуалности*, Загреб, Зора: Напријед, 1959, стр. 150.

³⁰ Поједини обрачуни темплара о годишњим расходима говоре да је током једне године требало издржавати тридесет хиљада проститутки, Lewinsohn (Morus), Richard, *Хисторија сексуалности*, op. cit., стр. 150.

³¹ Сматра се да су прве легенде о Марији изговорене у источним провинцијама Римског царства, где су хришћани били под снажнијим утицајем старих цивилизација које су неговале култ женских божанстава, док се црква западне провинције у првим столећима развоја хришћанства противила тој врсти побожности.

³² Чињеница да је Сина Божијег, Спаситеља, родила жена изазвала је морално-етичке дилеме које су разрешене састанком доктринарног већа хришћанских отаца, те постављањем вечите Маријине чедности службеним науком и црквеном догмом.

³³ Доношењем закона 1532. године у време владавине цара Карла V, лов на вештице добија своју легалну форму и прелази у надлежност државе.

XVII веку.³³ Не постоје јединствена објашњења овог, по многим, највећег злочина против жена.³⁴ Поред феномена који су постојали и пре прогона: менталне болести, узимање опијата, давна веровања, разлоге пре треба тражити у знањима појединих жена које су поседовале из области медицине и контрацепције, негативном односу учених доктора према народној медицини, бабицама и разним исцелитељима, „одговорностима“ жена за пропаст усева, стоке, катастрофе, болести и смрти, те, по некима³⁵, сексуалним фантазијама целибатних црквених инквизитора. Парадоксално, али највећа слобода развоја пружана је женама у оквиру манастирских зидина. Жене из аристократских кругова у манастирима су налазиле спас од нежељених бракова и трудноће, или би па, одлазак био мотивисан спречавањем расипања породичног богатства. Припаднице нижих друштвених класа у манастирима су налазиле излаз из сиромаштва и друштвене искључености. Одлазак у манастир није спречавао одржавање родбинских веза, а неговањем телесне и духовне чистоте пружао је женама веће поштовање и углед у друштву. Овладавање вештинама читања и писања, пружа часним сестрама могућност да се њихов глас чује и ван зидина. Као и у предходном раздобљу, постојале су жене чије су тежње превазилазиле друштвено наметнуте и, до данас, маргинализоване улоге мајке и домаћице. Тако је оснивач првог средњовековног центра за научна истраживања ван утицаја цркве била жена – Тротула.³⁶ Тротула је храбро и радикално, имајући у виду време у коме је стварала, сугерисала да за неплодност нису само криве жене, већ и мушкарци.³⁷ Сматра се да првобитна хришћанска учења нису имала негативан став о женама. Чак супротно, управо је жена – Марија из Магдале, била омиљена Христова следбеница која га прати на његовом последњем путовању у Јерусалим и стоји покрај крста све док његово тело није скинуто и положено у гробницу у оближњем врту, које је касније нађено празно. Иако се јеванђеља разликују у појединостима, Марија Магдалена је, по свима, прва којој се обратио васкрсли Исус. Лик Марије Магдалене, за који се везују многе контроверзе, током 2000 година хришћанства представља неисцрпну инспирацију. Приче које нису ушле у Библију кажу да је била богата жена, од угледних родитеља краљевских корена. Постоје чак рукописи којима се поткрепљују тврдње да је била жена Исуса Христа,

³⁴ 80-90% прогањаних и осуђених биле су жене.

³⁵ Hans Küng, „Women in Christianity“, *Continuum Press*, London, New York, 2005, pp. 74-75.

³⁶ Тротула де Руђиерио била је најпознатија жена лекар свога времена, а и касније (*lat. Mulieres Salernitanae*). У XII веку, када је људском друштву претила опасност да стечена знања падну у заборав под јаким утицајем црквених догми, на југу Италије, у близини Напуља, у Салерну ствара се оаза медицине – школа Салернитана, први медицински факултет у Европи.

³⁷ Њено најзначајније дело „О женским болестима“ вековима је приписивано другим ауторима, укључујући и њеног мужа.

са којим је имала двоје деце.³⁸ Постоје и веровања да је веза Исуса и Марије зачала крвну линију која ће постати краљевска лоза династије Меровинга у јужној Француској.³⁹ Иако модерни романи, од којих је најпознатији „Да Винчијев код“ (Ден Браун, 2003) такође, вођени небиблијским рукописима, заступају становиште да је Марија Магдалена Христова жена, нема ниједног канонизованог документа који пружа доказ за то. Марија Магдалена се појављује као грешница, могућа проститутка у јеванђељима по Марку и Луки. Ипак, деградација Маријиног лика и настојање да се поништи историјска улога жене почиње реформама са Сабора из Трента, у чијој позадини је била тежња за успостављањем мушке доминације унутар цркве. Поистовећивањем Марије Магдалене са анонимном, прељубном женом коју је Христ спасао од каменовања, или пак покајном проститутком Маријом из Египта, настојао се умањити значај њеног Јеванђеља које се не ослања на суперматерију по основу припадности одређеном полу, већ постизању одређених моћи духовног карактера и духовне зрелости. Ватикан, услед притисака унутар цркве и од стране феминиста, 1969. године анулира интерпретацију Марије Магдалене као проститутке.⁴⁰ Хришћанство није, међутим, једина религија у којој жена има подређену улогу у односу према мушкарцу, тако је и са другим религијама. Свакако да религија представља одраз односа у друштву у којима су жене превасходно мајке, девице, супруге, вештице или пак врачаре, али и битан социјализаторски фактор уз језик, образовање, васпитање и културу. С друге стране, патријархална идеологија налази снажно упориште у хришћанству, исламу и јудаизму. У свим културама религија битно утиче на социо-културну конструкцију рода, те је неопходно да истраживања религије и рода не остану само на нивоу маргиналних курсева на универзитетима, у оквиру студија религије или теологије, већ да их друштвене науке и хуманистичке дисциплине укључе у своје институционалне оквире.⁴¹

³⁸ Реч је о рукопису на животињској кожи који се чува у архиви Британске библиотеке из 570. године написаном на сиријачком језику, блискоисточном књижевном језику који је био у употреби између IV и VIII века, сродан арамејском језику којим је говорио Исус. После шест година интензивног истраживања, Бери Вилсон, професор религије из Торонта и Симче Јакобович, израелско-канадски редитељ уверени су да су открили пето јеванђеље које приказује делове Библије у другачијем светлу. Видети: *Древни рукопис открива: Исус и Марија Магдалена су били у браку и имали су двоје деце*, Интернет: <http://www.blic.rs/Riznica/Misterije/509918/Drevni-rukopis-otkriva-Isus-i-Marija-Magdalena-su-bili-u-braku-i-imali-su-dvoje-dece> 23.03.2018.

³⁹ Хортон, Розалинд, Симсон, Сали, *Светица и грешница*, Интернет: http://www.novosti.rs/dodatni_sadrzaj/clanci.119.html:279802-Svetica-i-gresnica 23.03.2018.

⁴⁰ В. Hachey, Lynn, *Marija Magdalena ili „Apostola Apostolorum“*, доступно на: <http://www.vopus.org/sr/gnoza/mistika-religija/apostol-apostola.html> датум приступа: 23. март, 2018.).

⁴¹ На универзитетима у Србији истраживање религије и рода не постоје у оквиру државних институција, осим на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у

Питање религије добија на значају, ако га сагледамо у светлу могућег оправдања за потчињен и омаловажавајући положај жена у дрштву, па чак и насиље над њима, будући да се многи обичаји попут жртвовања новорођених девојчица, ритуала сати,⁴² преко менструалних табуа, клиторидехтомије,⁴³ кинеског

Београду, на којем се, од школске 2003/2004, предаје изборни предмет „Национална етнологија: религија и род“. Радуловић, Лидија, *Религија и род: критички осврт на приступе истраживању*, Антропологија 1, 2006, стр. 81.

⁴² Традиционални индијски (хинду) обичај жртвовања удовице на супруговој сахрани. Сати ритуал су забраниле британске власти 1829, касније и Сати актом 1987. године. Сати је дхарма жене, дужност верне супруге. Године 2008, 71-годишња Лалмати извршила је „сати“. 1987. године осамнаестогодишња Роор Канвар, након осам месеци брака, баца се у пламен на сахрани свога супруга чиме добија статус божанства и националног идола. Дојчиновић, Светлана, *Смрт као природан и културни феномен*, доступно на: <http://svetlanadojcinovic.com/2014/04/06/smrt-ka-prirodni-i-kulturni-fenomen/> (датум приступа: 13. новембар, 2016).

⁴³ Светска здравствена организација поступак обрезивања назива „женско генитално сакаћење“ (енг. FGM – *Female Genital Mutilation*) и убраја га међу кршење основних људских права. Појављује се још у древном Египту, а религијска позадина и јак лоби обезбедили су му дуг опстанак, тако да је данас преко 140 милиона жена било подвргнутих овом нехуманом поступку, а према подацима Уједињених нација ова бројка се сваког дана увећава са преко 8.000 девојчица. У Африци је FGM заступљен у 28 земаља, од Сенегала до Сомалије. Такође је учестао у Јемenu, ирачком Курдистану и Индонезији. За разлику од обрезивања мушкараца, обрезивање жена је неупоредиво болније и повезано са бројним компликацијама, како током самог захвата тако и касније. Због нестручности и недостатка хигијене, често долази до тешких инфекција, па и ХИВ-ом, обилних крварења, болова и смрти (10% случајева), смртност детета при будућој трудноћи износи 55%, сексуални доживљај је уништен, а психијатријске студије ментални шок након обрезивања упоређују са оним након силовања. Чак и када дође до нормалног зацељивања ране, остаје проблем мокрења и полних односа, који су врло болни, заостајања менструалне крви (што доводи до тровања крви), задржавања урина у телу, инфекција и низа проблема током трудноће. Старост девојчица над којима се спроводи обрезивање, без анестетика, је, по правилу, између четврте и осме године. Са афричким исељеништвом пракса се проширила и по другим континентима. За разлику од Француске, у којој има највише случајева обрезивања девојчица у Европи, а која није предузела мере у вези с тим, у Енглеској је од 1985. године женска генитална мутилација кривично дело, да би 2003. године био донет Закон о женској гениталној мутилацији. Мада, тек 30 година касније, први пут су у енглеској правној историји два мушкарца dr Dhanuson Dharmasena и Hasan Mohamed оптужени за женско сакаћење. Наиме, након порођаја доктор је поправио FGM који је пре био направљен на пацијенткињи. Сакаћивање женских гениталија тек однедавно постаје тема међународних организација за заштиту људских права и здравља. Пажњу јавности скренуле су и књиге „Пустински цвет“ и „Пустинска зора“ светски познате манекенке, а данас и званичне представнице Уједињених нација за права жена у Африци, Waris Dirie, која се родила и

„златног лотоса“,⁴⁴ до прописа о покривању главе у хришћанству и праксе хиџаб у исламу,⁴⁵ управо могу окарактерисати као такви. Нажалост, наведени примери не илуструју само давну историју већ и савремену религијску праксу у појединим деловима света. Све цивилизације познају својеврсне модификације женског тела у име лепоте и улепшавања, националног и родног обележја, као и политичко-религиозног става. Свима њима је заједничко да се идеал женске лепоте одувек повезивао са болом и насиљем. Иако из угла „еманциповане“ жене Францускиња у корсету „китове кости“,⁴⁶ или пак Кинескиња са стопалима

одрасла у номадској породици у Сомалији и сама као девојчица била обрезава и инфибулирана. Видети: Анита Дрнделић, Жене без гениталија – традиција или терор?, Интернет: <http://dalje.com/hr-zivot/zene-bez-genitalija---tradicija-ili-teror/283936>, 22.03.2016; Ратко Мартиновић, УН након 60. година реагује на велики проблем – Забрањује се обрезавање девојчица?, Интернет: <http://www.dnevno.hr/vijesti/svijet/69856-un-nakon-60-godina-reagira-na-veliki-problem-zabranjuje-se-obrezivanje-djevojica.html?print=1> 22.03.2016.

⁴⁴ Обичај везивања женских стопала, коме је било изложено преко две милијарде жена у Кини током хиљаду година (од X до почетка XX века), представља изузетно болан поступак повијања стопала девојчица узраста од 2 до 8 година, пре него што би се лук стопала правилно развио. Најчешће у зимским месецима, како би ноге биле мање осетљиве на бол, након омекшавања у топлој мешавини биља, прсти су повијани под табан и насилно ломљени, а цела нога је била затезана према назад како би лук стопала такође напукао и омогућио правилно подвезивање. Завоји су се повремено додатно затезали како би се прсти што више приближили пети. Након подвезивања, девојчице су примораване да одмах ходају на стопалима како би их додатно сломили тежином. Сам процес трајао је око две године, како би се постигло идеално стопало дужине свега 7cm. Подвезана стопала су изазивала отоке, гнојне чиреве, па и парализу и озбиљне инфекције као што је гангрена. Иако је ход малих, завијених стопала сматран еротичним, а скривена од погледа (жене су чак и у кревету носиле посебне папуче, због непријатних мириса које су изазивале гљивичне инфекције) лотосова стопала развијала су мушку машту, њихов утицај превазилазио је приватан домен спаваће собе и несумњиво представљао средство мушке доминације. Деформисани екстремитети држали су Кинескиње ван друштвених токова у оквиру домаћинства, на услузи својим мужевима и даље од других мушкараца, будући да им је за кретање углавном била потребна нечија помоћ. Видети: Владана Величковић, *Лотосов цвет*, Интернет: <http://www.zaprokul.org.rs/Media/Document/CasopisKultura/1765.pdf>, 23.03.2016. Снежана Максимовић, *Лотос стопала*, Интернет: <http://baixue2013.blogspot.com/2013/03/lotos-stopala.html>, 23.03.2016.

⁴⁵ Ален Дурмо, „Шеријатски хиџаб“, Kelimetul Haqq, „Сафер 1428. х.г.“, Ђермана Шета, „Анализа утјецаја новије забране женских муслиманских одјевних пракси у Европи, Пажња! Одјећа, умјетност, идентитет“, Међународни научни скуп Техничког факултета Универзитета у Бихаћу, стр. 55-63, Интернет: https://www.academia.edu/9646675/Novije_zabrane_%C5%BEenskih_muslimanskih_odjevnih_praksi_u_Evropi 23.03.2016.

⁴⁶ Ношење корсета „китове кости“ узроковало је губитак свести и појаву разних трбушних, респираторних и срчаних обољења.

умотаним у завоје, изгледају као жртве моде и патријархалне владавине, можемо се запитати да ли силиконски имплантати, вађење ребара, липосукција, козметичка хирургија, тетоваже, пирсинзи и сличне интервенције у циљу постизања идеала лепоте и сексуалне привлачности, који намећу модни магацини и медији уопште, представљају савремено „насиље“ према женском телу на које, за разлику од прошлих времена, жене својевољно пристају. Док је Ханс Кристијан Андерсен писао о Малој Сирени, која у име љубави, у замену за свој глас, уместо пераја добија људска стопала, која са сваком кораком боле и крваре као да ходају по оштрим ножевима, није могао ни да претпостави да су Кинескиње са поносом носиле извезене ципеле изврнутог врха, живеље његову бајку?! И чему такве бајке уче девојчице?

4) ПОЛОЖАЈ ЖЕНЕ У НОВОМ ВЕКУ

Посматрано на светском историјском платну жене су хиљадама година у подређеном положају у односу на мушкарце. Иако последњих деценија траје активна борба за бољи положај и једнакост жена, и даље у већини земаља света положај жене је дискриминишући. Док је напредак у средствима борбе против насиља над женама и унапређењу подршке жртвама видљив у многим земљама, нове форме насиља настају.⁴⁷

Превремена смрт жена и девојчица због родне дискриминације, неједнаког приступа ресурсима, насиља и занемаривања позната је као „missing women phenomenon“. Индијски добитник Нобелове награде, економиста Amartya Sen први је уочио наведени феномен и проценио да је више од сто милиона жена „нестало“.⁴⁸ У земљама где је једнакост постигнута и на том нивоу хиљаду година мушке доминације води ка „нордијском парадоксу“. Енрике Грасија и Хуан Мерло су у раду објављеном у „Social Science and Medicine“ ову појаву

⁴⁷ Трговина људима превазилази кријумчарење дроге као једна од светских најбрже растућих активности, иако процена димезија варира. Према United Nations Office on Drugs and Crime између 700.000 и два милиона људи годишње предмет су трговине (UNODC 2006), док се тај број према United States Trafficking in Persons извештају процењује на 600.000 до 800.000 људи којима се тргује годишње највише за комерцијалну сексуалну експлоатацију (US State Department 2005). Од чега 80% чине жене и девојчице.

⁴⁸ Amartya Sen, *More Than 100 Million Women Are Missing*, 1990, Интернет: <http://www.nybooks.com/articles/1990/12/20/more-than-100-million-women-are-missing/>, Amartya Sen, „Missing women“, *BMJ: British Medical Journal*, Vol. 304, 1992, Интернет: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1881324/pdf/bmj00063-0009.pdf>, (датум приступа: 21. март, 2018), Klasen, Stephan, Wink, Claudia, Missing women: Revisiting the Debate, *Feminist Economics* (9(2-3)), 2003, pp. 263-299. Видети: Снежана Плавшић, „Жене и једнакост: илузија и стварност“, У: *Независност правосуђа: зборник радова са међународног научног скупа*, Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе, стр. 629-641.

покушали да објасне назвавши је нордијским парадоксом. Прво се сматрало да жене у Данској, Финској, Шведској и Норвешкој више пријављују насиље, те да је то главни разлог поражавајуће статистике. Међутим, како је даље истраживање показало добрим делом узрок лежи у реакцији мушкараца и бесу проистеклом из високог статуса који жене имају у односу на своје партнера у овим друштвима. Свакако, насиље у породици као комплексан феномен укључује многе факторе, попут алкохолизма, запослења, копирања образаца из детињства итд. Али студија на којој Грасија и Мерло заснивају своју теорију о нордијском парадоксу показује да су жене са већим економским статусом у односу на своје partnere традиционалних схватања изложеније насиљу, те води закључку да родна једнакост ремећењем традиционалних родних улога ојачава став по којем се насиље правда, а успех жене схвата као претња.⁴⁹ Заједница живота мушкараца и жене опстаје хиљадама година упркос бројним променама које се дешавају у друштву и науци. Исто толико траје мушка доминација и насиље које се дешава иза затворених врата. Као што смо видели, временски и просторно мало је жена које су привилеговане живљењем у државама једнаких могућности. Дискриминација која се дешава у садашњости кроз пренаталну селекцију полова и парадокса попут оног у Нордијским земљама, наговештавају да нисмо близу решења, те да ће „бити борба непрестана“. Велика путовања почињу малим корацима, а доласком у жижу јавности, доношењем првих међународних докумената и рушењем зидова ћутања породичног дома коцка је бачена.

Свака друга жена доживљава неки облик психичког насиља у породици, свака трећа је доживела физички напад од неког члана породице, свака четврта жена је изложена претњама насиљем. У преко 92% случајева извршиоци кривичног дела насиља у породици су мушкарци. Најраспрострањенији облик насиља је брачно насиље. Најчешће жртве су супруге или бивше супруге насилника. Свака три минута једна жена је физички злостављана! Сваких пет минута једна жена је силована! Сваких десет минута једна девојчица је злостављана! Једна од две жене претрпела је бар један инцидент насиља до своје 16. године! Преко 80% насиља над женама врше њихови партнери (супруг, ванбрачни партнер, ранији брачни или ванбрачни партнер)! 75% жена је насиљу изложено дуго година, а 52% жена насиље трпи свакодневно!⁵⁰ Насиље које жене трпе од стране партнера најинтензивније

⁴⁹ Luis Gay, *The Relationship Between Gender Equality and Domestic Violence*, Интернет: <http://www.cancerincytes.org/single-post/2016/07/14/The-Relationship-Between-Gender-Equality-and-Domestic-Violence>, 12.01.2018.

⁵⁰ Петрушић, Невенка, *Породичноправна заштита од насиља у породици*, Правосудни центар, Београд, 2006. година, доступно на: www.pars.rs/files/Zastita_od_nasilja_u_porodici.ppt, (датум приступа: 11. јун, 2018).

опстаје у поређењу са другим видовима насиља на чијем сузбијању се ради и тесно је повезано са сексуалним насиљем. Појављује се, као што смо видели, како у земљама са развијеним економијама (58%), земљама са оствареним средњим националним приходима (62%) и сиромашним земљама (38%).⁵¹ Дакле, ресурси које ћемо усмерити на решавање појаве карактеристичне за сва друштва и свим временима – насиље над женама – нису одлучујући, проблем је много комплекснији. У том смислу, фокус мора бити на факторима који оснажују жену и отварају јој врата ка излазу из зачараног круга насиља – образовању и економској моћи стеченој радом.

ИЗВОРИ

- Атанасијевић, Ксенија, „Жене у Еурипидовим трагедијама“, „Жене у Есхиловим и Софокловим трагедијама“, „Етика феминизма“, *Огледи*, бр. 11, Хелсиншки одбор за људска права, Београд.
- Атанасијевић, Ксенија, „Египатска царица Клеопатра“, *Огледи*, бр. 11, Хелсиншки одбор за људска права, Београд, 2008.
- Barrett, Anthony, *Agrippina, Sex, Power and Politics in Early Empire*, London, 1996
- Богуновић, Мирјана, „Жена у римском праву – субјект или објект права?“, *Зборник радова Правног факултета*, Нови Сад, 2012, вол. 46, бр. 2.
- Бујуклић, Жика, *Форум романум, римска држава, право, религија и митови*, Београд, Досије, 2009.
- Величковић, Владана, *Лотосов цвет*, Интернет: <http://www.zaprokul.org.rs/Media/Document/CasopisKultura/1765.pdf>.
- Gay, Luis, *The Relationship Between Gender Equality and Domestic Violence*, доступно на: <http://www.cancerincytes.org/single-post/2016/07/14/The-Relationship-Between-Gender-Equality-and-Domestic-Violence>, (датум приступа: 13.март, 2018.)
- Дрнделић, Анита, *Жене без гениталија – традиција или терор?*, Интернет: <http://dalje.com/hr-zivot/zene-bez-genitalija---tradicija-ili-teror/283936>.
- Дунђерски, Светозар, *Светло у тами педагошког маскулина (схватања о васпитању жена у педагошким учењима у прошлости)*, Филозофски факултет, Нови Сад, 2003, Интернет: <http://www.slideshare.net/cele-undjerski/dundjerski-knjig-adoktorat>.

⁵¹ World Health Organization, *Global status report on violence prevention 2014*, World Health Organization, Luxembourg, 2014, pp. 23, доступно на: <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Reports/UNDP-GVA-violence-2014.pdf>, (датум приступа: 25 март, 2018).

- Дурмо, Ален, „Шеријатски хиџаб“, Међународни научни скуп Техничког факултета Универзитета у Бихаћу, Интернет: https://www.academia.edu/9646675/Novije_zabrane_%C5%BEenskih_muslimanskih_odjevnih_praksi_u_Evropi
- Древни рукопис открива: Исус и Марија Магдалена су били у браку и имали су двоје деце, Интернет: <http://www.blic.rs/Riznica/Misterije/509918/Drevni-rukopis-otkriva-Isus-i-Marija-Magdalena-su-bili-u-braku-i-imali-su-dvoje-dece>
- Дојчиновић, Светлана, *Смрт као природан и културни феномен*, Интернет: <http://svetlanadojcinovic.com/2014/04/06/smrt-kao-prirodni-i-kulturni-fenomen/>
- India's missing girls: fears grow over rising levels of foeticide*, Интернет: <https://www.theguardian.com/global-development/2014/apr/09/india-missing-girls-rising-levels-foeticide>
- International Rescue Committee, Интернет: <http://breakfast.rs/opasne-posledice-ranijih-prisilnih-brakova/>
- Јовановић, Слађана, *Кривичноправна заштита од насиља у породици: докторска дисертација*, Београд, Правни факултет Универзитета Унион, 2008.
- Kelimetul Haqq, „Сафер 1428. х.г.“, Међународни научни скуп Техничког факултета Универзитета у Бихаћу, Интернет: https://www.academia.edu/9646675/Novije_zabrane_%C5%BEenskih_muslimanskih_odjevnih_praksi_u_Evropi
- Khatum, Samsunnessa, Islam, Aznarul, „*Death Before Birth*” – *A Study on Female Foeticide in India*, Интернет: https://www.researchgate.net/publication/215590009_Death_Before_Birth_A_Study_on_Female_Foeticide_in_India
- Кито, Хамфри Дејви Финдли, *Грци*, Матица српска, Нови Сад, 1963.
- Klasen, Stephan, Wink, Claudia, „Missing women: Revisiting the Debate“, *Feminist Economics* (9(2-3)), 2003, 263-299.
- Küng, Hans, *Women in Christianity*, Continuum Press, London, New York, 2005.
- Lewinsohn (Morus), Richard, *Хисторија сексуалности*, Загреб, Зора: Напријед, 1959.
- Матић, Марина, „Положај жене у старом Египту“, *Страни правни живот* 2011.
- Максимовић, Снежана, *Лотос стопала*, Интернет: <http://baixue2013.blogspot.com/2013/03/lotos-stopala.html>
- Матотек, Вишња, *Права жена кроз повијест*, доступно на: <http://povijest.net/?p=579> (датум приступа: 23.март 2018.)
- Мартиновић, Ратко, UN након 60 година реагује на велики проблем – Забрањује се обрезивање девојчица?, Интернет: <http://www.dnevno.hr/vijesti/svijet/69856-un-nakon-60-godina-reagira-na-veliki-problem-zabranjuje-se-obrezivanje-djevojica.html?print=1>

- Обренић, Драгана, „Право гласа жена, Неко је рекао феминизам?“У: *Како је феминизам утицао на жене XXI века*, Heinrich Böll Stiftung, Регионална канцеларија за Југоисточну Европу, Нови Сад.
- Плавшић, Снежана, „Жене и једнакост: илузија и стварност“, У: *Независност правосуђа: зборник радова са међународног научног скупа*, Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе.
- Петрушић, Невенка, *Породичноправна заштита од насиља у породици*, Правосудни центар, Београд, 2006. година, Интернет: www.pars.rs/files/Zastita_od_nasilja_u_porodici.ppt
- Промена става о браковима које заснивају деца у Индији, Интернет: <https://sr.globalvoices.org/2013/03/promena-stava-o-brakovima-koje-zasnivaju-deca-u-indiji/>
- Радовић, Вера, „Педагошка и филозофска мисао о жени и васпитању женске деце од античке Грчке до почетка 20. века“, *Педагошка стварност*, 2006, вол. 52, бр. 7-8.
- Радуловић, Лидија, „Религија и род: критички осврт на приступе истраживању“, *Антропологија* 1, 2006.
- Sen, Amartya, *More Than 100 Million Women Are Missing*, 1990, Интернет: <http://www.nybooks.com/articles/1990/12/20/more-than-100-million-women-are-missing/>
- Sen, Amartya, *Missing women, BMJ*, British Medical Journal, Vol. 304, 1992, Интернет: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1881324/pdf/bmj00063-0009.pdf>
- Fisk, Robert, *The crimewave that shames the world*, Интернет: <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-the-crimewave-that-shames-the-world-2072201.html>
- Хусеинспахић, Ајдин, „Tutela mulierum и правни положај жене у старом вијеку“, *Анали Правног факултета Универзитета у Зеници*, вол. 4, бр. 8.
- Хортон, Розалинд, Симсон, Сали, *Светица и грешница*, Интернет: http://www.novosti.rs/dodatni_sadrzaj/clanci.119.html:279802-Svetica-i-gresnica
- Hachey, Lynn, *Маруја Магдалена или „Apostola Apostolorum“*, Интернет: <http://www.vopus.org/sr/gnoza/mistika-religija/apostol-apostola.html>,
- Шета, Ђермана, *Анализа утјецаја новије забране женских муслиманских одјевних пракси у Европи*, Пажња! Одјећа, умјетност, идентитет, Међународни научни скуп Техничког факултета Универзитета у Бихаћу, Интернет: https://www.academia.edu/9646675/Novije_zabrane_%C5%BEenskih_muslimanskih_odjevnih_praksi_u_Evropi

World Health Organization, *Global status report on violence prevention 2014*, World Health Organization, Luxembourg, 2014, Интернет: <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/corporate/Reports/UNDP-GVA-violence-2014.pdf>

**(R)EVOLUTION OF WOMEN'S RIGHTS-FROM PERSONS *ALIENI IURIS*
TO THE NORDIC PARADOX**

Abstract: For thousands of years, women have been fighting for the right to education, a better position in society and against male domination. Despite the fact that justice and wisdom are female deities, women have been in a subordinate position for centuries. Women were in the best position in Egypt. Three millennia ago, Egyptian women could have been Pharaohs, army commanders, scribes and priests, which is not possible today. Under the influence of Greek civilization and later Christianity, women in Egypt gradually lost their rights. The equality between men and women in the land of Pharaohs disappeared, which was one of the essential values of this civilization never again realized in any country in the world until the First World War. In ancient Greece, despite many ideas that led to the progress of civilization, the position of women was rather unfavorable. During the Middle Ages, with the blessing of the church, the persecution of witches began to spread representing the most hideous violence against women. Paradoxically, women enjoyed the most extensive rights in monasteries. Viewed through the prism of history, women are in a subordinate position compared to men. In contemporary times, not only in Europe but also in the wider international milieu, the premature death of women and girls due to gender discrimination, unequal access to resources, due to violence and neglect are identified with the "phenomenon of missing women". The theory of the Nordic paradox shows that women with a higher economic status than their traditional partners are more exposed to violence. In the subject analysis, the author considered the process of developing and evolving the rights of women and concluded that gender equality through the reduction of traditional gender roles strengthened the view that violence against women was justified, and their success in life circumstances was often regarded as a certain threat.

Key words: Social position of women, gender equality, male domination, gender-based violence.